

Jörg Rüpke, Náboženství Římanů,

Praha: Vyšehrad 2007, 341 s.
ISBN 978-80-7021-807-5.

Náboženství Římanů (německé vydání: *Die Religion der Römer: Eine Einführung*, München: C. H. Beck 2001) německého badatele Jörga Rüpkeho v současnosti představují bezpochyby jednu z nejlepších přehledových prací věnovaných římskému náboženství. Erudicí a rozsahem se jí může vyrovnat snad pouze podobně zaměřená monografie Lucemburčana Johna Scheida (*La religion des Romains*, Paris: Armand Colin 1998). Je proto více než potěšitelné, že tato kniha nakonec vychází i v českém překladu, a to díky péči pražského nakladatelství Vyšehrad, které tak znovu dokázalo zaplnit jednu z nedůstojných mezer na českém knižním trhu. Pomineme-li sympatické, leč koncepčně beznadějně zastaralé práce Radislava Hoška (*Římské náboženství: Od nejstarších představ k Caesarově diktatuře*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1968) a Ladislava Vidmana (*Od Olympu k Panteonu: Antické náboženství a morálka*, Praha: Vyšehrad 2¹⁹⁹⁷), česká odborná a laická veřejnost doposud neměla k dispozici žádnou metodologicky a faktograficky moderně pojatou práci, jež by napravila mnohé stereotypy, které jsou s římským náboženstvím tradičně spojeny.

Jörg Rüpke, v současnosti působící na univerzitě v Erfurtu, je předním evropským znalcem římského náboženství. Je autorem několika významných monografií (např. *Domus militiae: Die religiöse Konstruktion des Krieges in Rom*, Stuttgart: Franz Steiner 1990; *Kalendar und Öffentlichkeit: Die Geschichte der Repräsentation und religiösen Qualifikation von Zeit in Rom*, Berlin: Walter de Gruyter 1995) a bezpočtu studií v odborných časopisech nebo sbornících. Jeho přístup k římskému náboženství představuje jistou protiváhu vůči trendu, který v dané oblasti nastolila v 90. letech 20. století dominantní „britská škola dějin římského náboženství“, reprezentovaná především

Mary Beardovou, Johnem Northem a Simonem Pricem. Díky snaze uchopit římské náboženství jako svébytný systém fungující podle vlastních pravidel se britští autoři dokázali vypořádat s mnoha anachronickými a předsudečnými hodnoceními, které mařily podnětné studium římského náboženství několik předcházejících desetiletí. Tento úspěch však byl do jisté míry vykoupen nadměrnou nivelizací římského náboženského systému a přílišným důrazem na jeho oficiální podoby. Jörg Rüpke se pokouší o jistou korekci těchto tendencí a snaží se na římské náboženství nahlížet z mnohem širší perspektivy. Jeho přístup se vyznačuje důsledným sociologickým zakotvením. Římské náboženství je chápáno jako důležitý systém komunikace uvnitř a mezi jednotlivými segmenty římské společnosti. Rámec religionistických komparací je pak často obohacen zapojením širších etnologických a antropologických paralel, které poukazují na univerzálnost (nebo alespoň značnou rozšířenost) některých problémů a s úspěchem tak zbavují antický svět glorioly naprosté výjimečnosti, které se u mnoha autorů ne zcela zaslouženě doposud těší.

Kniha je tematicky členěna do tří velkých oddílů. Po dvou úvodních kapitolách, věnovaných obecné charakteristice antických náboženství a stručnému nástinu římských dějin od doby založení města až po vystoupení Gaia Julia Caesara (s. 11-65), následují oddíly zaměřené na „Struktury“ (kap. 3-5), „Úkony“ (kap. 6-9) a „Sociální realitu“ (kap. 10-12).

Úvodní první kapitola se zaměřuje především na zdůraznění některých rozdílů, které římská náboženská tradice vykazuje v porovnání s moderním konceptem náboženství uplatňovaným v soudobé Evropě. V této souvislosti zmiňuje zejména politický aspekt římského náboženství, jeho důraz na kolektivní dimenzi rituálů, neexistenci jasně uplatňované doktríny a především jeho zakotvenost ve všech sférách praktického života. Tyto obecné metodologické poznatky představují velmi cenný přínos k obecné diskusi o povaze římského náboženství a určují rámec budoucího výkladu probíraných náboženských fenoménů. Tato část je o to přínosnější, že českému čtenáři

poprvé, podrobným a uceleným způsobem, prezentuje skutečně moderní přístup ke studiu římského náboženství, oproštěný od mnoha problematických východisek spojených se staršími badatelskými přístupy.

V oddílu „Struktury“ Rüpke představuje římské pojetí božství a panteonu, jednotlivé podoby rituálů a rovněž způsoby, s jakými Římané mohli nahlížet na vlastní náboženskou tradici. Za pozornost stojí především kapitola věnovaná římským bohům a vlastnostem, které se s jejich existencí pojily v představách Římanů. Opomítna není ani pro antický svět velmi zásadní problematika kultu předků, který lze pokládat za jeden z nejvytvřelejších a nejcharakterističtějších projevů římské religiozity.

Oddíl „Úkony“ otevírá kapitola věnovaná sociálním řádům, především pak oběti a následným hostinám. Vzhledem k autorově dlouhodobému zájmu o tuto oblast lze tyto pasáže označit za snad vůbec nejlepší a myšlenkově nejpronikavější z celé knihy. Rovněž kapitola věnovaná praktické aplikaci rituálů, ať již za účelem udobřování nebo naopak poškozování (antická magie), obrací zaslouženou pozornost k jedné z nejběžnějších forem antické náboženské aktivity – k votivnímu náboženství.

Závěrečný třetí oddíl se zabývá sociální realitou římského náboženství. Vysvětluje příčiny jeho těsného propojení s městskými strukturami a podrobněji představuje sociální skupiny a náboženské specialisty podílející se na jeho fungování. Poslední dvanáct kapitola („Od Caesara k Beránkovi: historické perspektivy“) je pak věnována historickému nástínu vývoje a proměn římské náboženské tradice, ke kterým došlo od doby ustavení principátu až po konečnou christianizaci římské říše.

A nyní několik kritických postřehů. V recenzi tohoto rozsahu nemíním polemizovat s jednotlivostmi. Poučený a důsledně religionistický přístup Jörga Rüpkeho ke studiu římského náboženství, vycházející z důkladné znalosti pramenů a historického kontextu, pokládám za vysoce přínosný. Pozitivně hodnotím především jeho snahu nahlédnout rovněž za oponu oficiálních forem římské religiozity. Na druhou stranu se nemohu ubránit domněnce, že ve své pole-

mice s britskou školou Rüpke v některých případech zachází příliš daleko a ve snaze vyhnout se Skille upadá do spárů Charybdy. Rüpkeho snaha spatřovat v římském státním kultu (*sacra publica*) jistý druh soukromého náboženství praktikovaného převážně (nebo pouze) mezi úzkými vrstvami římských sociokulturních elit (s. 32-37, 147 et passim) jde patrně za hranici přípustné interpretace historického materiálu. Mnohem střizlivější a pro další studium komplexnosti forem římského náboženství vhodnější se jeví přístup dalšího německého badatele Andree Bendlina („Looking Beyond the Civic Compromise: Religious Pluralism in Late Republican Rome“, in: Edward Bispham – Christopher Smith (eds.), *Religion in Archaic and Republican Rome and Italy: Evidence and Experience*, Edinburgh: Edinburgh University Press 2000, 115-135, pozn. 167-171), který navrhuje chápat *sacra publica* jako nedílnou součást římské náboženské identity. Zároveň však odmítá nadměrnou absolutizaci vlivu oficiálních forem římského náboženství na náboženské aktivity jedince, neboť státní kult v mnoha směrech nemohl pružně reagovat na aktuální potřeby individua.

Jisté výtce se nemůže vyhnout ani samotná koncepce knihy. V německém vydání nese kniha podtitul *Eine Einführung* („Úvod“). Toto označení však může do jisté míry působit jako nechtěná ironie a je jen dobře, že bylo v českém vydání vynecháno. Vzbuzuje totiž očekávání, která není schopna naplnit. Pokud budou knihou číst studenti religionistiky, klasických studií nebo zájemci z řad laické veřejnosti, kteří doposud nebyli s fungováním římského náboženství podrobněji obeznámeni, bude pro ně značně obtížné získat věcné informace o jednotlivých institucích římského náboženství v ucelené a systematické podobě. Autor rezignoval (což je samozřejmě jeho právo) na jejich podrobnější představení a zaměřil se především na důkladné prokreslení způsobu jejich fungování. Otevírá při tom četná témata, která ocení především ti z řad čtenářů, kteří se antickými náboženstvími zabývají dlouhodobě. Rüpke problematizuje některá zažitá tvrzení nebo je staví do zcela jiného světla. Tento přístup je samozřejmě navý-

sost žádoucí, otázkou však zůstává, zda je zcela přínosný i v knize tohoto rozsahu a intencí.

Přes všechny tyto drobné výhrady nezbývá než konstatovat, že kniha představuje poutavý vhled do náboženství Římanů a významný krok kupředu, především co se metodologického zakotvení jeho studia týče. Nejvyšší punc kvality si zaslouží také české vydání této knihy, která se vyznačuje výbornou a přehlednou grafickou úpravou. Oproti německému originálu byla doplněna o poznámkový aparát (být poměrně strohý) a rozšířený seznam citované literatury. Toto vylepšení umožňuje čtenáři lépe sledovat autorovy zdroje a také případně zpětně vyhledat podklady pro posouzení některých autorových tvrzení. Překlad Davida Sanetrníka je velmi čtivý a kvalitní, a to i co se práce s latinskými nebo řeckými výrazy týče (svůj pozitivní vliv zde jistě mělo přehlednutí textu Radkem Chlupem z Ústavu filosofie a religionistiky FF Univerzity Karlovy). Drobné výtky si zaslouží pouze opomenutí některých titulů z citací, které se objevují v poznámkách za textem, v závěrečném seznamu literatury (např. s. 268, pozn. 2: Burkert 1991), případně jejich uvedení v chybné formě, která bude v některých případech pro čtenáře laika jen obtížně dohledatelná (s. 270, pozn. 8: Simón 1996 je nutné hledat pod Marco Simón 1996). To jsou však relativně nepodstatné drobnosti, které nemohou pokazit výsledný a veskrze pozitivní dojem z četby této knihy.

ALES CHALUPA

Jarmila Drozdíková, Lexikón islámu,

**Bratislava: Kaligram 2005, 272 s.
ISBN 80-7149-764-9.**

V dlouhé řadě české i slovenské orientalistické populárně vědecké produkce věnované nejrůznějším aspektům „světa islámu“ se v minulosti vyskytlo již několik pokusů o encyklopedické „uchopení“ zmíněného

náboženství a s ním spjaté civilizace. Vedle děl, která se souhrnným způsobem pokusila českým a slovenským čtenářům přiblížit věrouku islámu, jeho ortopraxi i četné realie spojené s tímto náboženstvím, a to vše zařadit do náležitého historického kontextu (z celé dlouhé řady titulů vydaných jen v uplynulých dvou desetiletích vzpomeňme z těch nejzdařilejších alespoň *Duchovní cesty islámu* od Luboše Kropáčka [Praha: Vyšehrad 1993], které se dosud dočkaly tří vydání, nebo výpravný *Svět islámu* Francise Robinsona [Praha: Knižní klub 1996]), se na našich knihkupeckých pultech objevily i svazky, které svůj encyklopedický záměr deklarovaly již v samém názvu. Ke dvěma stávajícím původním českým titulům (Helena Pavlincová – Břetislav Horyna (eds.), *Judaismus, křesťanství, islám*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc 2003; Jiří Fleissig – Charif Bahbouh, *Malá encyklopedie islámu*, Praha: Dar Ibn Rushd 1993) předminulý rok přibyl slovenský *Lexikón islámu* Jarmily Drozdíkové.

Autorka, přestože vystudovala arabistiku, nemohla z politických důvodů během minulého režimu v tomto oboru pracovat, a přestože až do odchodu do důchodu působila jako středoškolská profesorka angličtiny, nikdy se nepřestala o Orient intenzivně zajímat, o čemž svědčí mj. její publikace *Etiópčania* (Bratislava: Obzor 1989) či *Základy judaizmu* (Bratislava: Slovenské národné múzeum 1993) nebo řada vědeckých studií věnovaných problematice postkoloniálního a multikulturalismu. V šedesátých letech autorka prožila delší dobu v Egyptě, kde měla možnost se důvěrně seznámit s kulturou této klíčové arabské země. Svou disertační práci (obhájena roku 2004) věnovala rozboru životního díla jednoho z nejvýraznějších a nejkontroverznějších moderních arabských myslitelů Edwarda Saida, který proslul především jako neúnavný kritik západní orientalistiky.

K záměru sestavit publikaci, která by přehledným a heslovitým způsobem přiblížila jak věrouku a ortopraxi islámu, tak i jeho nejvýznamnější myslitele, přivedl autorku, jak sama uvádí v úvodu knihy, stále vzrůstající zájem o islám, který se výmluvně odráží i v neustále se zvyšující frekvenci,